

Suad Ćupina, *Izdaje i odbrana Hercegovine '91-'95*,
Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2006, 674.

Sve što se napiše i objavi na ovu temu pozitivno je zbog činjenice da su se ljudi osmjelili da pišu. Pisati i dati svoje viđenje agresije i rata na prostoru Bosne i Hercegovine, koji su se odvijali od 1991. do 1995. godine (a u nekim svojim pojavnim oblicima traju i danas), nije nimalo lak posao. Štunja je najgora. Stoga je autor iskazao hrabrost da svoje viđenje pretoči u knjigu i ostavi još jedan vrijedan dokaz (dokument) da je na Bosnu i Hercegovinu izvršena agresija i genocid.

Generalno, nije dobro što većina ljudi koji su nešto značili u ratu (obavljali odgovorne političke i vojne funkcije) drže dokumente nastale u tom periodu kod sebe, kao da je riječ o njihovom privatnom vlasništvu. Ti dokumenti su nedostupni istraživačima jer nisu u arhivima gdje im je mjesto. Naime, bez dokumenata nema pune istine, pa stoga nema ni istorije. A ako nema istorije nema ni naroda, što onima koji su izvršili agresiju na Bosnu i Hercegovinu itekako ide na ruku.

Sve što je do sada napisano na ovu temu, iz pera domaćih ljudi, osvjetljavalo je samo jedan aspekt, jednu stranu dešavanja: neprijatelja i agresiju. Ovaj je rukopis vrlo značajan jer pored ostalog otvara i drugi aspekt-unutrašnji, tj. šta se događalo unutar snaga odbrane, u redovima ljudi koji su se našli na udaru dvije države: SRJ i Hrvatske, i uz to morali su se nositi sa domaćim kolaboracionistima.

Knjiga Suada Ćupine sastoji se iz dva dijela. U prvom dijelu detaljno su analizirani različiti aspekti srpskog fašizma u agresiji na Bosnu i Hercegovinu. Pripreme za oružanu agresiju podrazumijevale su oduzimanje oružja od teritorijalne odbrane i stavljanje iste pod kontrolu vojnog vrha u Beogradu. U tom smislu autor predočava stavove i naređenja za razoružanje TO BiH, te pobraja lokacije i daje brojčane pokazatelje o oružju TO BiH.

Problemi mobilizacije (koja je prilagođena velikosrpskim planovima), posmatrani su kroz otpore i sankcije prema jednoj strani, i kroz mobilizaciju Srba u Bosanskoj krajini na drugoj strani. Nakon toga uslijedili su teror, prijetnje, demonstracija sile, sve vrste propagande, četničke barikade i dr. Dok JNA demonstrira silu, a srbijanski i crnogorski rezervisti u redovima JNA siju teror, dotle srpska skupština SAO Hercegovine uz podršku JNA ruši civilnu vlast. Dakle, politički scenarij SDS za Hercegovinu je prepoznatljiv iz dešavanja u Hrvatskoj: na razne načine stvara-

nje psihoze ratnog stanja, produbljivanje haosa, kulminacija terora i na kraju ostvarena agresija.

Procjena komande 2. vojne oblasti još je jedan u nizu dokaza o planovima agresije na Bosnu i Hercegovinu. Iz nje se vide planovi, aktivnosti i način djelovanja JNA s jedne strane, dok sa druge, očigledno vojni vrh JNA već tretira Bosnu i Hercegovinu kao srpsku i "onu drugu". Ova procjena je dokaz da se general Kukanjac stara samo o snagama tzv. JNA, rezervistima i dobrovoljcima, odnosno onim snagama koje su u funkciji "srpske stvari", brine o njima i naoružava ih. Sve druge Kukanjac posmatra kao neprijatelje. Pored JNA i SDS naoružava Srbe, čime se dodatno povećava haos i uznemirenost nesrpskog stanovništva.

Autor nizom dokumenata, opservacija i zaključaka dokazuje planske i koordinirane pripreme za agresiju na Bosnu i Hercegovinu, te realizaciju iste. Iz teksta je očigledno da su sve operacije "strategije sukoba niskog intenziteta" vođene iz jednog centra, te da su u tom smislu i "spoljna i unutrašnja kliješta" u potpunosti sinhronizirana. Nakon aktivnosti na pripremama uslijedio je čin otvorene agresije (rat). Dakle, rat je u potpunosti prenešen iz Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu (ovdje treba reći da autor ispravno određuje datum otpočinjanja agresije na BiH: septembar 1991, napad na selo Ravno).

Republičke institucije u pokušaju zaštite od haosa i terora provode referendum za suverenu republiku Bosnu i Hercegovinu. Eskaliranjem terora uslijedile su aktivnosti na organizaciji odbrane, mobilizaciji u redove branilaca, te zahtjevi da JNA napusti BiH. U međuvremenu, četnički vojvoda Vojislav Šešelj dolazi u Hercegovinu s ciljem dodatne organizacije i "pravljenja fašističkog poretka", te organizovanja i koordiniranja progona i ubijanja Bošnjaka muslimana.

Dakle, četnici su krenuli u ostvarenje svog sna o velikoj Srbiji progonom Bošnjaka iz istočne Hercegovine. O tome svjedoče spiskovi ubijenih i izvršilaca zločina za Nevesinje, Bileću, Gacko i Fazlagića kulu. Nakon ovih, dešavaju se zločini u centralnoj Hercegovini. Dokaz za to su popisi nestalih iz Mostara, ali takođe i popisi zločinaca, saučesnika i artiljeraca koji su granatirali Mostar.

Iz pokazatelja o stanju kadra do rata u osnovnim i srednjim školama te javnim ustanovama Mostara, jasno je da su na svim nivoima Srbi dominirali. Ovo je samo još jedan dokaz da je floskula o ugroženosti Srba bila u funkciji priprema za otpočinjanje otvorene agresije. Uništavanje kulturno-istorijskog naslijeđa, svega onoga što svjedoči o postojanju Bošnjaka na ovim prostorima, kao i zajedničko agresorsko rušenje mostova, potvrda su dogovorenog urbicida nad Mostarom kao i drugim hercegovačkim gradovima.

U smislu zajedničkog djelovanja oba agresora (SRJ i Hrvatske), autor podcrtava dogovore Milošević-Tuđman, kao i dogovore na lokalnom nivou o podjeli Hercegovine i samog Mostara. Iz ovog perioda, sa jednog od sastanaka o podjeli, osta-

la je zabilježena opaska jednog od učesnika: "Neretva je granica, mi desno, vi lijevo." Na upit drugog: "A šta sa Muslimanima?"; prvi je odgovorio: "Zna se. Oni niz Neretvu." Pored ovoga, iz teksta je vidljivo da je "strategija trećina", koja je inaugurisana u NDH još u Drugom svjetskom ratu, i ovdje primjenjivana. Autor to vrlo zorno pokazuje dokumentirajući progone, ubistva, te pokrštavanje muslimana Bošnjaka Hercegovine.

U drugom dijelu knjige analizirana je uloga Tuđmanovog režima u agresiji na R BiH. Cilj je bio (u dogovoru sa Srbima) podjela Bosne i Hercegovine. S tim u vezi organizovana je i inaugurisana hrvatska zajednica Herceg-Bosna, a nakon toga i HVO kao njena oružana komponenta. Formiranjem općinskog stožera HVO Mostar, shodno odlukama HDZ-a, HVO je definitivno stavljen u funkciju uništenja R BiH. Naravno, u ovom je imao svesrdnu pomoć HV, na čelu sa generalom Jankom Bobetkom.

Posljedice fašističke politike HZHB na čelu sa HDZ-om bili su progoni, ubistva, uništavanje objekata obrazovnog sistema, zdravstva, privrednih i komunikacijskih objekata, te pljačka svega što se dalo opljačkati. Ultimatumi legalnoj vlasti R BiH, dati od strane kvislinške vlasti HZHB, odnosno HV i HVO, klasične su ucjene i dokazi o agresiji. HZHB i HVO bili su u svakom pogledu podređeni Republici Hrvatskoj, a njihova djelatnost bila je usmjerena na ukidanje legalnih vlasti u Hercegovini, te podjelu države Bosne i Hercegovine.

Autor iscrpno analizira pravce djelovanja paradržavne tvorevine HZHB i podcrtava razaranje Mostara, katastrofalnu humanitarnu situaciju, pljačke, oružani sukob A RBiH i HVO, te ulogu određenih ličnosti koje su djelovale na području Hercegovine (Dajdža, Jasmin Jaganjac, Ismet Hadžiosmanović, Juka Prazina, te zbivanja na Igmanu).

Predočavanjem niza dokumenata, autor ukazuje na djelovanje HDZ prema R BiH i bošnjačkom narodu, koje je u osnovi imalo iste sadržaje i karakteristike kao i djelovanje SDS, s ciljem nestanka države Bosne i Hercegovine. Dok četnici nisu zauzeli lijevu obalu Neretve, HDZ i HVO su bili samo u prigradskim naseljima Cim i Ilići (još od septembra 1991. godine). Nakon što su četnici zauzeli lijevu obalu Neretve, te uz podršku istih, kao i bošnjačkih izdajnika, HDZ je počela preuzimati i diktirati vlast. Jedini argument im je bio dobra logistika i bezrezervna podrška Hrvatske.

Savjet za posebne namjene općinskog odbora HVO je svom žestinom krenuo u pljačku Mostara i zloupotrebljavao svoj položaj. Nisu mu bili strana ni hapšenja ni ubistva. Autor navodi da do rata kriminogene osobe, u toku rata postaju moćnici i biznismeni u Mostaru i Hercegovini. Grunt i katastar pokazuju da su do rata bili sirotinja u odnosu na ono čime danas raspolažu.

Kada se govori o podjeli Mostara, riječ je o podjeli dogovorenoj između Srba i Hrvata, na srpski i hrvatski dio, pri čemu za Bošnjake tu, kao i u čitavoj Hercegovini nema mjesta. Sve druge podjele se generišu kako bi se prikrila ova ključna podjela.

U vezi sa odbranom Mostara, jasno je da se ovaj grad nalazio u najspecifičnijem obliku odbrane u smislu da je od maja 1993. godine vodio borbu (branio se) sa dva neprijatelja, od kojih je i jedan i drugi želio svoj dio Mostara-Srbi lijevu, Hrvati desnu obalu Neretve. Autor podvlači da je odbrana od agresije u Hercegovini bila koncipirana na osnovama iskustava antifašističke borbe iz Drugog svjetskog rata.

U pojedinim situacijama izvanredno su povučene paralele sa dešavanjima u Drugom svjetskom ratu. Ima mnogo sličnosti kada su zločini i izvršioc i zločina u pitanju, s tom razlikom što su u završnici zlikovci iz onoga rata pobjegli do prašuma Južne Amerike, a ovi današnji još uvijek vode glavnu riječ i na istaknutim su političkim pozicijama (dovoljno je vidjeti koliko je žilava struktura vlasti HDZ u Stocu). Nakon Drugog svjetskog rata Njrnberškim procesom energično je završeno poglavlje nacizma i zlikovaca. Danas, deset godina nakon završetka rata, MZ nas ubjeđuje da će ratni zlikovci biti uhapšeni najkasnije kada umru prirodnom smrću.

Zbog toga mislim da je autor mogao više reći o odnosu stranog faktora (Međunarodne zajednice) prema BiH, što u potpunosti korespondira sa odnosom prema Mostaru ili Sarajevu. Premalo je u knjizi rečeno o ulozi MZ kada su glavni potezi u pitanju u vezi sa Mostarom (MZ je pristala na faktičko stanje). S ovim aspektom slika bi bila kompletna. Isto tako nedovoljno je obrađena uloga katoličkog klera u Hercegovini (posebno biskupa Perića).

Ova knjiga nastala je iz pera učesnika ratnih zbivanja, odnosno odbrane R BiH. U njoj autor donosi prvi put na jednom mjestu izuzetno važne dokumente koji sve ono o čemu piše i potvrđuju. Ovom je knjigom otvoren unutrašnji aspekt događanja u redovima branilaca BiH (ili "branilaca").

Uložen je veliki napor da se progovori o svemu, da se sve zabilježi, jer je zbog istine sve bitno, zbog čega se tekst u pojedinim dijelovima doima preopširno, a opet u pojedinim čini se da se moglo još toga reći. Bez obzira na to, pojava ove knjige zaslužuje pažnju kako naučne, tako i šire javnosti, kao i svih onih koji imaju šta da kažu i napišu o izdajama i odbrani Hercegovine. ■

Senija Milišić